

teżże diecezji, założył w r. 1592 biskup Rozrażewski i powierzył je jezuitom, osadzonym przez siebie w Szkotach (Szkotach), na przedmieściu Gdańska. Trwało ono do kasaty tegoż zakonu (1773). Wysiłki biskupa Józefa Rybińskiego (1777—1806), zmierzające do przeniesienia seminarium z Szkotlandu do klasztoru misjonarzy w Świętym Wojciechu pod Gdańskiem, udaremnił rząd pruski⁴⁴. Drugie seminarium, niezupełnie zorganizowane, istniało w I połowie XIX w. w urzędowej stolicy tutejszej diecezji — Kaliszu, gdzie rezydowali wtedy biskupi wrocławscy (kujawsko-kalisscy)⁴⁵.

Seminaria diecezji wrocławskiej podlegały, jak wszędzie miejscowym ordynariuszom. Patronem Seminarium Diecezjalnego we Wrocławku jest św. Stanisław Kostka⁴⁶.

KS. STANISŁAW LIBROWSKI

WŁAŚCIWIE, KTÓRE SEMINARIUM DIECEZJALNE W POLSCE JEST NAJSTARSZE? *

1. STAN ZAGADNIENIA

Ongi siedem miast greckich — Smyrna, Rodos, Kolofon, Salamina, Chios, Argos i Ateny¹ wiodłc ze sobą spór o wydanie na świat wielkiego Homera, obecnie zaś cztery diecezje polskie — wrocławska, warmińska (Olsztyn), wrocławska i poznańska udowadniają starszeństwo swojego seminarium duchownego. Jak tam każde z owych siedmiu miast słusznie pragnęło widzieć sławnego twórcę *Iliady* i *Odysei* pośród swoich obywateli, tak tu każde z wymienionych biskupstw z podobną dumą powraca do genezy swojej *Almae Matris* — nowoczesnego zakładu kształcenia i wychowania kleru diecezjalnego.

Spór o pierwszeństwo chronologiczne najstarszych czterech naszych seminariów diecezjalnych jest zupełnie nowy. Do lat ostatnich nie dyskutowano na ten temat i przyjmowano powszechnie za cenionym ks. Stanisławem Chodyńskim, że najstarszym w Polsce jest Seminarium Włocławskie². Dopiero zbliżająca się czterechsetletnia rocznica dekretu Soboru

⁴⁴ Documenta seminarii s. 33—42. — Chodyński: Seminarium s. 318—334.

⁴⁵ Chodyński: Seminarium s. 307—315.

⁴⁶ Documenta seminarii s. 45—46.

* Referat wygłoszony na zebraniu Wydziału Teologiczno-Kanonicznego Towarzystwa Naukowego KUL w dniu 2 kwietnia 1968 r.

¹ Mała encyklopedia kultury antycznej (wyd. 2, Warszawa 1966 s. 379) podaje nieco inny wykaz tych miast: Smyrna, Chios, Kolofon, Itaka, Pylos, Argos i Ateny.

² Ks. S. Chodyński kilkakrotnie wypowiadał swą opinię o starszeństwie czasowym Seminarium Włocławskiego. Przytaczam tu jego wypowiedzi, zawarte w trzech najważniejszych publikacjach o seminarjach: Documenta historica Seminarii Wladislaviensis. Coll. et ed. S. Chodyński [...]. Varsaviae 1897 s. 6: „Primum quidem eiusmodi seminarium apud nos erexit illustr. Stanislaus Karnkowski, tunc temporis episcopus Wladislaviensis, deinde archipraesul Gnesnensis...”. (W dalszym ciągu cytując: Documenta Seminarii Wladislaviensis). — [Ks. S. Chodyński] X. S. Ch.: Seminaria duch[owne] w Polsce. W: *Encyklopedia ko-*

Trydenckiego (1545—1563) o obowiązku zakładania przez biskupów seminariów duchownych³, która pobudziła historyków kościelnych całego niemal świata do nowych badań nad dziejami tychże zakładów, zachęciła także naszych dziejopisów do ożywionej pracy i dyskusji na tym polu. Ogólnokościelnym owocem tych wysiłków jest dzieło *Seminaria Ecclesiae Catholicae*, wydane w Rzymie w r. 1963 przez Kongregację Seminariów i Uniwersytetów⁴. Również w Polsce ukazała się w tym czasie pewna ilość różnej objętości i wartości naukowej prac o seminariach, z których najważniejszą, co prawda pośrednio tylko zajmującą się nimi, jest książka ks. Aleksego Petraniego⁵. Atoli nas tu obchodzi jedynie literatura historyczna dotycząca wspomnianych czterech ośrodków kościelnych — Włocławia, Braniewa (dawniej Brunsberga w diecezji warmińskiej), Włocławka i Poznania, pretendujących do posiadania najstarszego seminarium duchownego.

I tak w r. 1963 ukazał się artykuł o Seminarium Arcybiskupim we Włocławiu, pióra bpa Wincentego Urbana, pt. *Najstarsze seminarium duchowne na ziemiach polskich*⁶. Tym samym dowiedzieliśmy się o drugim, obok znanego już włocławskiego, najstarszym seminarium polskim.

W r. 1967 pojawiły się dwa artykuły o Seminarium Warmińskim (dawniej w Braniewie, obecnie w Olsztynie), napisane przez bpa Jana Obłąka. Jeden z nich nosi tytuł *400-lecie pierwszego seminarium duchownego w Polsce*⁷, natomiast drugi, będący krótszą wersją poprzedniego, posiada nagłówek *400 lat Warmińskiego Seminarium*⁸. W następstwie tego otrzymaliśmy wiadomość o trzecim najstarszym naszym seminarium.

Poczekajmy jeszcze chwilę a z artykułów młodszego historyka archidiecezji poznańskiej, ks. Mariana Banaszaka, dowiemy się, że istnieje u nas jeszcze czwarte najstarsze seminarium duchowne, mianowicie w Poznaniu⁹.

O Seminarium Duchownym we Włocławku nie posiadamy świeżych publikacji, dlatego w dalszym ciągu musimy opierać się na dawniejszych pracach ks. S. Chodyńskiego, wciąż jednak wartościowych, a ponadto obszernych.

Po tym pobieżnym przeglądzie prac o seminariach musimy zapytać, które seminarium polskie jest naprawdę pierwszym chronologicznie, najstarszym? Odpowiedź, możliwie obiektywną, otrzymamy, jeżeli zanalizujemy następujące elementy z początkowych dziejów wymienionych instytucji: 1) z a m i a r założenia seminarium, 2) jego fundację, 3) kanoniczną erekcję,

ścielna [...] Nowodworskiego. T. 25. Warszawa 1902 s. 56: „Sem[inarium] w[e]l Włocławku jest najdawniejszym w Polsce...”. (Cyt. S. Chodyński: *Seminaria w Polsce*. — Ks. S. Chodyński: *Seminarium Włocławskie* [...]. Włocławek 1904 s. 5: „Najstarsze u nas i przeszło trzy wieki istniejące Seminarium Włocławskie dawno dopominało się szczegółowej historii...”. (Cyt. S. Chodyński: *Seminarium Włocławskie*).

³ Mowa tu o 18 kanonie „Cum adolescentium aetas...” tegoż soboru z 15 maja 1563 r.

⁴ Cyt. *Seminaria Ecclesiae*.

⁵ Ks. A. Petran: *Nauka prawa kanonicznego w Polsce w XVIII i XIX wieku*. Lublin 1961. *Towarzystwo Naukowe KUL. Rozprawy Wydziału Teologiczno-Kanonicznego*. [T.] 25.

⁶ *Tyg. powsz. R.* 17: 1963 nr 46 (773) [s. 4], 17 XI. (Cyt. W. Urban: *Najstarsze seminarium*). Autor bardzo mało mówi o początkowych dziejach tejże instytucji.

⁷ *Tyg. powsz. R.* 21: 1967 nr 51 (986) [s. 1–2], 17 XII. (Cyt. J. Obłąk: *400-lecie seminarium*).

⁸ *Przew. katol. R.* 57: 1967 s. 477–478, 24 XII. (Cyt. J. Obłąk: *400 lat seminarium*).

⁹ Ks. M. Banaszak: *Starania biskupa Kościeleckiego o Seminarium Duchowne w Poznaniu. Mies. Archid. pozn. R.* 15: 1964 nr 5–6. — Tenże: *Początki kolegium jezuickiego i seminarium diecezjalnego w Poznaniu. Sacrum Poloniae Millennium*. T. 12: 1967. — Tenże: *Geneza seminariów duchownych w Polsce. Collect. theol. A.* 37: 1967 fasc. 3 s. 123–136. (Cyt. M. Banaszak: *Geneza seminariów*).

4) o t w a r c i e w z g l ę d n i e u r u c h o m i e n i e s z k o ł y , w r e s z c i e 5) k i e r o w n i c t w o n a d z a k ł a d e m .

2. FAKTY Z POCZĄTKOWYCH DZIEJÓW SEMINARIUM WROCŁAWSKIEGO

Początki istnienia Seminarium Duchownego we Wrocławiu są mało zbada-
ne. W dniu 26 stycznia 1562 r. wrocławska kapituła katedralna zwróciła
się do biskupa Kaspra Logau (z Łagowa) (1562—1574), ażeby założył diece-
zjalne seminarium duchowne. Swoją dezyderat powtórzyła ona 12 paździer-
nika 1565 r. Szkoła została uruchomiona pod koniec października tegoż roku.
Atoli dokumentu erekcyjnego tego seminarium nie znamy, prawdopodobnie
nie został on wystawiony. Kierownictwo nad zakładem objęło duchowień-
stwo diecezjalne. Seminarium to zaczęło dobrze funkcjonować wtedy, kiedy
następny biskup, Marcin Gerstman (1574—1585) przeniósł je z Wrocławia,
zawładniętego w dużej mierze przez protestantyzm, do swych głównych po-
siadłości w Nysie, gdzie klerycy pobierali naukę w akademickim gimnazjum
jezuitów¹⁰.

3. FAKTY Z PIERWSZYCH LAT ISTNIENIA SEMINARIUM WARMIŃSKIEGO

Biskup warmiński, kard. Stanisław Hozjusz (1551—1569), za zgodą kapituły
katedralnej, zamierzył założyć seminarium diecezjalne nie później niż w la-
tach 1563—1564. Fundacja i erekcja kanoniczna nie tyle seminarium, ile
kolegium jezuitów w Braniewie, którym powierzono prowadzenie szkoły,
miała miejsce 21 sierpnia 1565 r. Pertraktacje ordynariusza diecezji z zako-
nem o współpracy w seminarium spowodowały jeszcze dwa uzupełniające
dekrety erekcyjne, wydane przez Hozjusza 16 grudnia 1566 r. i 6 listopada
1568 r. Otwarcie zakładu nastąpiło 25 listopada 1567 r. Sprawy naukowo-
wychowawcze w seminarium należały do jezuitów a gospodarcze do księży
diecezjalnych¹¹.

4. FAKTY Z POCZĄTKOWYCH DZIEJÓW SEMINARIUM WŁOCŁAWSKIEGO

Biskup Stanisław Karnkowski (1567—1581), za zgodą swojej kapituły
katedralnej, postanowił założyć i jednocześnie ufundował, na synodzie odpra-
wionym 16 marca 1568 r. we Włocławku, w tymże mieście seminarium die-
cezjalne¹². Szkoła otrzymała erekcję kanoniczną przez wystawienie specjal-
nego dokumentu biskupiego, z udziałem kapituły, w dniu 16 sierpnia 1569 r.¹³
Otwarcie zakładu nastąpiło zaraz w r. 1569; w r. 1579 seminarium funkcyj-
nowało¹⁴. Całkowite kierownictwo (wychowawcze, dydaktyczne i ekono-
miczne) nad szkołą objęli kapłani diecezjalni¹⁵.

¹⁰ W. Urban: Najstarsze seminarium. — *Seminaria Ecclesiae* s. 916.

¹¹ *Seminaria Ecclesiae* s. 919. — J. Korewa SI: Z dziejów diecezji warmińskiej w. XVI. Geneza Braniewskiego Hosianum. Przyczynek do dziejów zespolenia Warmii z Rzeczpospolitą [1549—1564]. Poznań (1965). — J. O b i ą k: 400-lecie seminarium. — J. O b i ą k: 400 lat seminarium.

¹² Statuta synodalia dioecesis Wladislaviensis et Pomeraniae. Coll. Z. Ch o d y ń s k i [...] Varsaviae 1890 s. 47—48. (Cyt. Statuta synodalia Wład.).

¹³ Documenta Seminarii Wladislaviensis s. 15—19: „Erectio Carncoviana Seminarii Wladislaviensis”.

¹⁴ Statuta synodalia Wład. s. 82.

¹⁵ S. Ch o d y ń s k i: Seminarium Włocławskie s. 49—62. — Ks. S. Librowski: Diecezja włocławska oraz jej wkład w życie Kościoła i Narodu. *Kron. Diec. włocł.* T. 49: 1966. s. 274. — *Seminaria Ecclesiae* s. 900 (do przyp. 12—15).

5. FAKTY Z PIERWSZYCH LAT ISTNIENIA SEMINARIUM POZNAŃSKIEGO

Seminarium Duchowne w Poznaniu zamierzył założyć biskup Adam Konarski (1562—1574) na synodzie diecezjalnym, odbytym w tymże mieście 26 października 1564 r. Zamiar swój jednakże pragnął urzeczywistnić przez zespolenie tejże szkoły z podupadającą Akademią Lubrańskiego, istniejącą w Poznaniu od r. 1518. Projekt biskupa równał się więc raczej planom odnowienia tejże akademii przy pomocy nowego impulsu naukowo-wychowawczego. Tymczasem tamtejsza kapituła katedralna wystosowała w połowie listopada 1565 r. do tegoż ordynariusza petycję, ażeby erygował właściwe seminarium, zalecane przez Sobór Trydencki. Swoją prośbę kapituła powtórzyła jeszcze 30 czerwca 1574 r. Biskup Konarski był wtenczas tego samego zdania, lecz, za przykładem kard. Hozjusza, postanowił powierzyć swoje seminarium jezuitom, z którymi też rozpoczął odpowiednie pertraktacje. Zakonnicy osiedli w Poznaniu w r. 1571. Uruchomione pod ich zarządem seminarium diecezjalne zaczęło funkcjonować dopiero od r. 1576, zatem już po śmierci Konarskiego. Kapituła poznańska jeszcze 30 czerwca 1577 r. domagała się od nowego biskupa, Łukasza Kościeleckiego (1576—1597), kanonicznego założenia samoistnego, czysto diecezjalnego seminarium. Tej erekcji Seminarium Poznańskie, kierowane przez jezuitów do r. 1614, nie otrzymało¹⁶.

6. PODSUMOWANIE FAKTÓW O CZTERECH NAJSTARSZYCH SEMINARIACH POLSKICH

Za pierwsze pod względem chronologicznym seminarium diecezjalne w obecnych granicach Polski wypadnie nam uznać zamierzone we Wrocławiu w r. 1562 a uruchomione w r. 1565. Jego kontynuacją jest terazniejsze Arcybiskupie Seminarium Duchowne we Wrocławiu.

Drugim czasowo było Seminarium Duchowne w Braniewie, zaplanowane pewnie w l. 1563—1564 a otwarte w r. 1567. Dalszym ciągiem jego jest Warmińskie Seminarium Duchowne „Hosianum” w Olsztynie.

Za trzecie pod względem starszeństwa trzeba dzisiaj uznać Seminarium Włocławskie (od r. 1908 Wyższe Seminarium Duchowne we Włocławku), zawsze istniejące w tymże mieście. Zostało ono pomyślane i ufundowane co prawda znacznie później aniżeli dwa poprzednie, bo dopiero w r. 1568, ale za to rychło je otwarto (1569).

Seminarium Poznańskie, którego kontynuacją jest dzisiejsze Arcybiskupie Seminarium Duchowne w Poznaniu, może być uznawane dopiero za czwarte w kolei czasowej. Zamierzone pośrednio (jako unia z Akademią Lubrańskiego, ewentualnie nawet jako restauracja tejże) dość wcześnie, bo w r. 1564, urzeczywistnione zostało dopiero w r. 1576. Natomiast samej Akademii Lubrańskiego w Poznaniu, erygowanej w r. 1518, nie można uważać za seminarium duchowne tamtejszej diecezji, albowiem seminaria duchowne, przeznaczone wyłącznie do wychowywania i kształcenia kapłanów,

¹⁶ J. Sawicki: Concilia Poloniae. Źródła i studia krytyczne. [T.] 7: Synody diecezji poznańskiej i ich statuty. Poznań 1952 s. 70. *Studia nad Historią Prawa Polskiego*. [...] T. 18B. Z. 2. — Seminaria Ecclesiae s. 897. — Ks. J. Nowacki: Dzieje archidiecezji poznańskiej. T. 2: Archidiecezja poznańska w granicach historycznych i jej ustrój. (Poznań) 1964 s. 702—704. — Zob. artykuły ks. Banaszaka w przyp. 9.

są tworem daleko późniejszym, jak już powiedziałem — ostatniej fazy Soboru Trydenckiego (1563).

Spośród omawianych czterech seminariów dokument erekcyjny posiada tylko wrocławskie, może dlatego, iż zostało założone jako czysto diecezjalne. Seminaria duchowne we Wrocławiu, Braniewie i Poznaniu nie mają dyplomów swej erekcji¹⁷ być może z tego powodu, iż zakładano je wspólnie z kolegiami jezuickimi. Owe trzy wspomniane dekrety kard. Hozjusza dla seminarium w Braniewie odnoszą się raczej do tamtejszego kolegium jezuickiego a nie do seminarium. Z powodu braku dokumentów erekcji kanonicznej początki wiadomych trzech seminariów diecezjalnych nie mogą być dokładnie ustalone.

Seminarium braniewskie i poznańskie od razu, a wrocławskie po r. 1574 znajdowały się pod rządami jezuitów, przynajmniej pod względem wychowania i wykształcenia, stąd napotyka się na pewne trudności przy rozróżnieniu właściwego seminarium diecezjalnego od danego kolegium jezuickiego¹⁸.

7. DLACZEGO SEMINARIUM WŁOCŁAWSKIE UWAZANO ZA NAJSTARSZE W POLSCE?

Mówiąc obiektywnie, Seminarium Duchowne we Włocławku nie było i nie jest najstarszym w Polsce. Nie było chronologicznie pierwszym w kraju w latach swej fundacji (1568) i erekcji (1569), albowiem od r. 1567 funkcjonowało już seminarium w Braniewie. Seminarium Wrocławskie, czynne, jeśli można to z pewnością powiedzieć, od r. 1565, nie wchodzi przy tym porównaniu w rachubę, gdyż Śląsk należał wtenczas urzędowo do Austrii.

Diecezja warmińska odpadła od Polski już w r. 1772, w I rozbiórce Kraju. W następstwie tego, w obrębie ówczesnego Państwa Polskiego po tym roku, Seminarium Włocławskie rzeczywiście pozostawało najstarszym. Zresztą było ono naprawdę pierwszym chronologicznie na ziemiach tzw. rdzennej Polski, do której historycy nie zaliczają ani Śląska, ani Warmii. Tym bardziej mógł je nazywać najstarszym ks. S. Chodyński, publikujący w l. 1897—1904 swoje prace dotyczące seminariów polskich i wrocławskiego na terytorium b. Królestwa Kongresowego¹⁹. Ponieważ wreszcie sprawa pierwszeństwa czasowego Seminarium Poznańskiego wyłoniła się dopiero w ostatnich latach²⁰, a Wrocław i Braniewo powróciły do Polski po II wojnie światowej, przeto nie bez słuszności nasi historycy aż do tego czasu uważali Seminarium Włocławskie, posiadające nadto chlubne tradycje naukowe, za najstarsze w Kraju.

Atoli na obszarze Polski po r. 1945 nie da się już w żaden sposób utrzymać chronologicznego pierwszeństwa Seminarium Włocławskiego. Starszymi od niego są — po pierwsze wrocławskie i po wtóre warmińskie (braniewskie), jednakże dopiero za wrocławskim idzie poznańskie.

¹⁷ M. Banaszak: *Geneza seminariów* s. 135.

¹⁸ S. Chodyński: *Seminaria w Polsce* s. 56.

¹⁹ *Por. przyp. 2.*

²⁰ *Zob. przyp. 9 i 16.*